

19331

371.4
A-72

2010

2009

371.4
F-72 *այ-*

Պոլեմարներ բոլոր յեկեցների, միացեմ.

Պ. Պ. ԲԼՈՆՍԿԻՅ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴՊՐՈՑ

ՊՐԱԿ Ա.

ՎՈՐՆ Ե „ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴՊՐՈՑԸ“

Թարգմ. Ս. ՂԱՆԼԻ

1008
36818

№ 8

Հրատարակություն Ալեք-պոլի Գալ. Լուսրամբի
1923

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Հարկ կ'ս նկատելու, վոր նոր դպրոցին վերաբերող ձեռնարկներ մեր մանկավարժական գրականության մեջ բոլորովին չկան: Յեղած հատուկտոր գրքույկները կամ հոգովածները պարբերականներում՝ միանգամայն անբավարար են նոր դպրոցի առաջադրած պրակտիկ խնդիրները լուծելու համար: Արևմտյան Յեվրոպայի կամ Ամերիկայի պայմանների ազդեցության տակ գրված յերկերի վողորմելի փոխադրությունները չեն, վորոնցով պիտի առաջնորդվի աշխատանքի դպրոցի ուսուցիչը սողիալիստական կարգերում: Այդ յերկրներին անգամ ամենեն առաջադեմ մանկավարժների (վորոնց հայացքների աղավաղված փշրանքներով և սնվել և մեր ուսուցչությունը) գրվածքները լեցուն են բուրժուական իդեաներով, ուստի և անհարազատ՝ մեր նոր դպրոցական կյանքին:

Այս տեսակետից նաև ուսման մանկավարժական ամայի գրականության մեջ խիստ արժեքավոր և հանդիսանում Պ. Պ. Բլոնսկու «Աշխատանքի դպրոց» գրքի հրատարակությունը, վորի թարգմանությունը պրակտիկով լույս ենք ընծայում:

Թե քաղաքի և թե գյուղի դպրոցին վերա

բերող կոնկրետ նյութեր պարունակող այս զըր-
վածքը լավագույն ձևերով կլինի մեր ուսու-
ցիչներին համար, վորոնք ներկա քաղաքական միջա-
վայրում պիտի ջանան հեղինակի սոցիալիստական
մտահայեցողությունից բղխած մանկավարժական
խնդիրները յուրացնել և կիրառել: Պետալոցցու,
Կ. Մարքսի, Դյուրի, Շարեյմանի ազդեցության
տակ հորինած այս յերկի մեջ արտացոլում է նոր
դպրոցական ասպարեզում կատարվող կենդանի
աշխատանքի և կոլեկտիվ ստեղծագործության
պատկերը, նոր դպրոցի եյությունը լուսաբանող
և պրակտիկ աշխատանքից բղխած բազմաթիվ
հարցերի պատասխաններ ու ցուցմունքներ:

Մանավանդ այս պրակտի նյութը մեր ուսու-
ցիչներին համար նոր է, ծանր, ուստի և խորհուրդ
ենք տալիս ուշադրությամբ կարդալ մի քանի ան-
գամ: II ուրակը կտարունակի՝ «Աշխատանքի դըպ-
րոցի մանկավարտեզը» (մոտ 60 էջ), III ուրակը —
«Աշխատանքի դպրոց առաջին աստիճանի» (մոտ
175 էջ), IV ուրակը — «Աշխատանքի դպրոց յերկ-
րորդ աստիճանի» (մոտ 175 էջ):

Ա. Լեւ. պոլի գափ. Լուսաբան

Հունիս, 1923 թ.

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Աշխատանքի նոր դպրոցի ուրվագիծը դեռ
ազոտ պատկերանում է առավոտյան մշուշի
մեջ, և նրանք, վորոնք յերջանիկ եյին ժողո-
վրդի տգիտության գիշերը, ամեն հնար գործ են
դնում, վոր մոգավորի ապագա լուսավորության
արշալույսը դեռ մշուշի մեջ մարեն: Այս գիրքը
շատ թերություններ ունի, սակայն հեղինակն
իրավունք չունի շատ օգտատարակելու, վորով-
հետև սա առաջին կոնկրետ գիրքն է, վոր խո-
սում է ուսական նոր Աշխատանքի դպրոցի
մասին:

1916 թվականի վերջին՝ հեղինակն իր հոգ-
վածներից մեկում ռուս հասարակության հա-
մարյա թե անիծում եր՝ նրա ունեցած վերա-
բերմունքի համար դեպի մանկավարժությունն ու
դպրոցը: Այժմ հին վնասակար դպրոցն անցյալի
բաժին է դարձել: Թող անկատար լինի այս
գիրքը, սակայն հեղինակը հույս ունի, վոր
«գործը միշտ կանգրադառնա ասլոդ սերունդ-
ների վրա»:

Այս գրքի մեջ ցոլանում է Ֆրեդելի, Պե-
տալոցցիի, Մարքսի, Դյուրի և Շարեյմանի ազ-
դեցությունը: Բայց հեղինակն ավելի մեծ չա-
փով պարտական է այն մարդկանց կենդանի

աշխատանքներին, վորոնք աշխատում են դպրոցում. Այս գրքին ծնունդ տվին լուսավորության գավառային գործիչների հարուցած հարցերը և Մոսկվայի մանկավարժական ժողովները, ի վերջո հեղինակն իր սրտանց յերախտագիտությունն և արտահայտում լուսավորության գործին անջան անձնատուր յեղած մարդուն՝ Լ. Գ. Տերեխովին, վոր իր ցուցմունքներով և խորհուրդներով ոգնել և այս գիրքը նախագծելու և գրելու ժամանակ:

Պ. Ալոնսկի:

ՎՈՐՆ Ե „ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴՊՐՈՅԸ“

Հասարակական հաստիքի մոթյունը կախում է նրանից, թե ինչ վիճակում և գտնվում ճարտարավեստ աշխատանքը (ինդուստրիա):

1. Աշխատանքը յեվ աշխատային կրթությունը

Աշխատանքի դպրոցը՝ աշխատային կրթության դպրոց և Աշխատային կրթության ելությունը մենք կարող ենք ըմբռնել այն դեպքում, յերբ կանխորեն պարզենք աշխատանքի ելությունն ընդհանրապես:

Աշխատանքը մի աշխարհի գործողություն և մարդու և բնության մեջ կատարվող, վորի միջոցին մարդը բնությունը յինթարկում և իր կամքին, ստիպելով նրան ծառայել մարդկային պահանջներին: Այդ գործողության մեջ մարդը հանդես և գալիս վորպես մի ելակ, վոր զգում և վորոշ պահանջներ և գործում և՛ այդ պահանջներին բավարարություն տալու համար. իսկ բնության իրերն ու յերևույթները մարդկային գործունեյության ազդեցությամբ ընդունում են գործածվող արժեքավոր առարկաների ձևեր: Արտադրողական աշխատանքը մարդկային մի աշխարհի գործունեյություն և, վորը տվյալ առարկաները վերածում և մարդկության համար ոգտակար առարկաների:

Այսպիսով աշխատային կրթությունը կայանում և նրանում, վոր մանուկը համաչափ և կազմակերպվարժվի

10 064

410,064

10064
10
100640

1064
10

10164
10

այնպիսի նպատակահարմար գործունեություն մեջ, վոր տվյալ առարկաներից ստեղծագործում է մարդկության համար ոգտակար պարկաներ, այսինքն՝ այնպիսի առարկաներ, վորոնք ունին սպառողական արժեքներ: Ստանալով աշխատային կրթություն, մանուկը զարգանում է վորպես մի եյակ, բնդունակ բնությանն ստիպելու, վոր նա ծառայի մարդկային պահանջներին: Աշխատային կրթությունը բնության վրա տիրապետողի կրթությունն է:

Սակայն աշխատանքի մեջ ամենից բնորոշը վո՛չ այնքան աշխատանքի արդյունքներն են, այսինքն՝ առարկաներից ստեղծագործած սպառողական արժեքները, վորքան աշխատանքի գործիքները և յեղանակը: Աշխատանքի մասին խոսել՝ կնշանակե նախ և առաջ խոսել աշխատանքի գործիքների և յեղանակի մասին, և դրանց մեջ է, վոր մենք պետք է վորոնենք աշխատանքի եյությունն ըմբռնելու բանալին:

Աշխատանքի պատմությունյան շրջանները վորոշվում են հատկապես նրանով, թե աշխատանքի ինչպիսի գործիքներ կային և ինչպես էին ոգտվում նրանցով տվյալ դարում:

Յեւ այսպես, աշխատային կրթության միջոցին ամենանշանակաւն է՝ զարգացնել յերեխայի մեջ ունակություն՝ ոգտվելու աշխատանքի գործիքներով: Մանուկը՝ տիրապետելով այդ գործիքներին, տիրապետում է՝ բնությունը մարդկային պահանջներին հպատակեցնելու միջոցներին: Աշխատային կրթության եյությունն է՝ զարգացնել աշխատանքի գործիքներով և տեխնիկայով ոգտվելու մանկան կարողությունը:

Այսպես ուրեմն, պարզելով աշխատանքի գործողությունը, մենք դրանով պարզած կլինինք աշխատային կրթության նպատակը, եյությունը, մեթոդը

(յեղանակը) և իմաստը: Աշխատային կրթության նպատակն է՝ զարգացնել մանուկի մեջ կարողություն բնության առարկաներից և յերեւոյթներից ստեղծագործելու մարդկության համար ոգտակար առարկաներ: Աշխատային կրթության եյությունն է՝ վոր մանուկը տիրապետե աշխատանքի գործիքներին և տեխնիկային: Աշխատային կրթության մեթոդն է՝ համաշուփ և կազմակերպ վարժեցնել յերեխային աշխատային գործունեությունյան մեջ: Աշխատային կրթության իմաստը՝ կրթել ուժեղ մարդ, վոր տիրապետե բնության վրա իշխելու գործիքներին և ծառայեցնե բնությունը մարդու ոգտին և կարիքներին:

2. Կոպեռացիան չեւ աբսառանքի գարոցը

Վերցնենք մի վորեւ աշխատանք: Ատաղձագործը շինում է տուն: Այդ աշխատանքը, տուն շինելը, մի մարդու ուժից վեր է: Շինություն վրա աշխատում են մի քանի ատաղձագործներ: Այդ բոլոր ատաղձագործները կամ միասին կատարում են միևնույն գործը, կամ իրար մեջ բաժանում են միևնույն գործի գանազան մոմենտները: Այսպես են նաև ուրիշ շատ տեսակ աշխատանքներ: Շատ հաճախ աշխատանքը հանդիսանում է հավաքական (կոլեկտիվ) գործունեություն, աշխատակցություն, համագործակցություն (կոոպերացիա): Սակայն ատաղձագործի աշխատանքը հաջորդական մոմենտներից մեկն է այն բազմատեսակ աշխատանքների, վորոնք սկսվել են դեռ անատում՝ ծառը կտրելիս և շարունակվել են սղոցարանում:

Մյուս կողմից տան շինությունյան վրա աշխատում են վո՛չ միայն ատաղձագործներ, այլև ներկարարներ, հարկողներ և ուրիշներ: Յեղև և ժամանակ, յերբ

միևնույն մարդը կտրում եր ծառը, տաշում եր, շինում եր տուն, ծածկում եր կտուրը և այլն: Իսկ այժմ տուն շինելու համար հարկավոր և միանգամայն տարբեր մասնագետների գործակցությունը: Զարգացած հասարակության մեջ աշխատանքն առհասարակ հանդիսանում և մասնագետների աշխատակցություն: Առանձին անհատ-աշխատավորը դառնում և աշխատավոր կոչակտիվի մի մասնիկը:

Ի նկատի առնելով այդ հանգամանքը, մենք կարող ենք ավելի պարզ պատկերացնել մեզ աշխատանքի դպրոցի ելությունը:

Զարգացած հասարակության մեջ կղզիացած անհատական աշխատանքն ավելի շուտ վերացականություն և (արատրակցիա): Աշխատային կրթությունն անխուսափելի կերպով յենթադրում և կոչակտիվ աշխատանք, ուրիշ խոսքով—աշխատային կոպերացիա: Աշխատանքի դպրոցը մանկական աշխատային կոպերացիա չի (համագործակցություն):

Աշխատանքի դպրոցի բովանդակությունը պիտի կազմեն վոչ թե վերացական «աշխատային պրոցեսները», այլ ամբողջական և կապակցված կոնկրետ արտադրությունը: Աշխատանքի դպրոցը, ինչպես և մարդկային աշխատային կյանքը, ծագում և ամբողջական կենսական խնդիրներից, մարդու կենցաղական կոնկրետ պահանջներից, պահանջ բնակարանի, հագնելիքի, սնունդի, անոթների և այլն: Այդ պահանջներին բավարարություն տալու հանգամանքը առաջ և բերում հավաքական աշխատանք:

Այդ կոչակտիվ աշխատանքը յերևաններին ստիպում և ընդհանուր նախագծով արդյունաբերել միևնույն գործը, կամ ավելի հաճախ՝ միասին բաժանում են իրանց մեջ այդ գործի զանազան մոմենտները:

Այսպես, հասարակական պահանջներին բավարարություն տալու համար, աշխատանքն իրանց մեջ բաժանելու գործողության մեջ՝ յերևանները կազմակերպվում են և յերևան-հյուլներից կազմում են մանկական աշխատային ընկերակցություն: Յերևանների հավաքական աշխատանքը կազմում և աշխատանքի դպրոցի հիմքը, այդ հավաքական աշխատանքը հենց ինքը դպրոցն է:

Վերջին հաշվում, ամեն մի առանձին անհատ-յերևանի գործը ընդհանուր կոչակտիվ գործի միայն մի մասն և կազմում, իսկ ինքը՝ յերևան, աշխատավոր կոչակտիվի մի մասնիկը: Դրանով մեկ կողմից ձևք և բերվում հասարակական դաստիարակություն և աշխատային դիսցիպլին, մյուս կողմից՝ մանուկն ստանում և աշխատային հմտություն, տեխնիքական կիրք-վամտություն՝ իրան բաժին ընկած աշխատանքի մասնակի տեսակների մեջ, նուրբ կատարելության աստիճանին հասցրած աշխատանքի գործիքներով ոգտվելու մաքսիմալ մասնագիտական վարժություն:

Ուրեմն, աշխատային կրթությունը հասարակական աշխատային կրթություն և: Աշխատանքի դպրոցը մանկական աշխատային կոպերացիա չի, մանկական աշխատային ընկերություն, վորը կազմակերպվում է՝ աշխատանքը յերևանների մեջ բաժանելու ընթացքում՝ ընդհանուր միասնական նպատակին ավելի հաջողությամբ հասնելու համար, վոր չափով այդ աշխատային կոչակտիվը միացած և կոչակտիվ գործով, նույն չափով աշխատանքի դպրոցը հասարակական կրթության դպրոց և: Ինչ չափով այդ կոչակտիվի ամեն մի անգամը տեխնիկորեն հմտանում և զանազան աշխատանքների զանազան գործիքներ ոգտագործելու մեջ, նույն չափով աշխատանքի դպրոց-

ցը աշխատային դատարարական և աշխատային կրթութեան զարգացումը և:

**3. Հարտարարվեստ (ինդուստրի) չեզ չեհիսաարգ-
նեի աշխատային կրթութեան**

Հարտարարվեստ սակիով մենք հասկանում ենք արտադրութեան մեքենական յեղանակը, աշխիւնը՝ աշխատանքի աշխատի յեղանակ, վորի միջոցին աշխատանքի ձևերի գործիքը փոխարինում և մեքենայով, և այդ մեքենայի շարժիչն ևլ վոչ թե ստիւրար մարդն և հանդիսանում, այլ բնութեան աշխատանքի ստիւրար: Հարտարարվեստը, վոր մարդու տիրաւորութեան հաղթանակն և բնութեան վրա, մեր գործի հաշմար շատ բնորոշ և:

Մեքենան, միանային ուժը դարձնելով միանորոշ մայն ավելորդ, հնար և տալիս թուրակազմութեանը և անհամահունկին աշխատելու, ինչպէս այդ արդեն ցույց և տվել կապիտալիստական արդշունայ բերութեան վործը, այդպիսիների աշխատանքը տեխնիկորեն միանգամայն հնարավոր և արտադրութեան մեքենական յեղանակի միջոցին: Ինչ ավելին, միայն հարտարարվեստ աշխատանքը կարող ևս արդշունայ դառնալ ինտենսիվ և լայն կրթութեան աշխատանքը:

Մեքենական գործի ժամանակ թեև հարկավոր և վորոշ չափով պատրաստութեան, սակայն՝ շնորհիվ մեխանիզմի միակերպ ինքնաշարժ (ավտոմատիք) գործունեութեան, այդ պատրաստութեան համար այլևս յերկար ժամանակ չի պահանջվում:

Մեքենական արտադրութեանը հնարավորութեան և տալիս՝ մեկ մեքենա կառավարելու մեջ հրմտանալուց հետո՝ անցնել մի ուրիշ մեքենայի ծանո-

թութեան: Դրանով ևլ հենց հնարավոր և գառնում աշխատային բազմակողմանի կրթութեանը:

Սակայն հարտարարվեստ արտադրութեան սկզբունքը կայանում և նրանում, վոր աշխատային լարդ գործողութեանը մեքենարար և դիտողարար վերլուծվի իր բազադրիշ տարրերին: Զանազան մեքենաների դիտողութեանը իցույց և բերում մեխանիզմի և շարժումների տարրական հիմնական ձևերը:

Բազմակողմանի հարտարարվեստ դատարարվութեանը առաջնորդում և դեպի մի շարք տեսական բնդհանրացումներ, առաջնորդում և դեպի հարտարարվեստի տեխնիքայի փիլիսոփայութեանը, յեթև կարելի չե գործ ածել այդ հին տերմինը:

Այդ աշխատային բնդհանրացումները վոչ այլ ինչ են, յեթև վոչ բնական դիտութեանների գործողութեանը կշանքի մեջ: Վոչ մի տեղ աշխատանքի կապը դիտութեան հետ աշխատի վորոշակի և տեխնայտ հանդէս չի գալիս, ինչպէս հատկապէս հարտարարվեստի մեջ: Հարտարարվեստի տեխնիկայի փիլիսոփայութեանը, բնդհանրացումները մեկ ուղիղ ճանապարհով առաջնորդում են դեպի դիտութեան սահմանը: Հարտարարվեստի մեջ տեխնիքական և դիտական կրթութեանը սերտ կապակցված են:

Յեզ աշխատի, աշխատային բարձրագույն կրթութեանը՝ հարտարարվեստ կրթութեանն և: Հարտարարվեստ աշխատանքը, վոր տեխնիկորեն մատչելի չե յերիտասարդներին և անհամահունկին, տալիս և վոչ թե միակողմանի տեխնիքական կրթութեան, այլ բազմարկիտայան կրթութեան: Հարտարարվեստ բազմարկիտայան զարգը ստեղծում և բանար-փիլիսոփա և նրա առաջ բաց և անում դիտական-տեխնիքական ամբողջական կրթութեան լայնարձակ հեռանկարները:

ձարտարարվեստը (ինդուստրի), վոր մարդկության գերագույն նվաճումն է քնության տիրապետության մեջ, միաժամանակ հանդիսանում է նաև գերագույն ուսուցիչը մարդու ամբողջական բազմարվեստյան-գիտական-փիլիսոփայական կրթության:

Աշխատային կրթությունն է, վոր պատրաստում է քնության ապագա հզոր տիրապետողին: Աշխատային մանկական կոպերացիան, այսինքն՝ աշխատանքի տարրական դպրոցը, հիմքն է այդպիսի կրթության մանկական հասակում, իսկ ձարտարարվեստ բազմարվեստյան դպրոցը հետադաշում այդ հիմքի վրա կառուցանում է XX ձարտարարվեստ դարի յերիտասարդի ժամանակակից աշխատային ճշմարիտ կրթությունը:

4. Կրթական լեզվ պրոֆեսիոնալ առհեսալին գպրոցը

Աշխատանքի դպրոցի մեր սահմանումը բնավ դեռ չի բնդունված բնդհանուրի կողմից: Շատ հաճախ աշխատանքի դպրոց ասելով հասկացվում է բացառապես ձեռարհատ աշխատանքի դպրոց: Այդ տեսակ դպրոցը ձեռքի աշխատանքը դարձնում է գլխավոր, յերբեմն մինչև անգամ դպրոցի կենտրոնական առարկան, ոգավում է ձեռքի աշխատանքով նաև վորպես ուսուցման մեթոդ՝ ուրիշ առարկաների ավանդման ժամանակ: Ուսուցանել գլխավորապես ձեռարհատը և ձեռարհատի միջոցով ամեն բան-ահա սա յե այդպիսի աշխատանքի դպրոցի նշանաբանը. դրա համար էլ մենք այդպիսի դպրոցը կանվանենք արհեստային (рѣмес-ленная) աշխատանքի դպրոց:

Արհեստային աշխատանքի դպրոցի զաղափարախոսն է Կերշենշտեյները: Նրա կարծիքով, պետության

մեջ մարդկանց հսկայական մեծամասնությունը զրադված է զուտ ֆիզիքական աշխատանքի արհեստներով, և այդպես էլ կլինի միշտ, վորովհետև ամեն մի մարդկային ընկերակցություն կարիք է զգում անհամեմատ ավելի ֆիզիքական, քան թե մտավոր աշխատավոր-ներին: Բացի զրանից արհեստը հիմքն է կազմում բոլոր իսկական արվեստների և գիտությունների: Յեվ վերջապես մանուկի մեջ յերևան են գալիս բնադրներ ու հակումներ հատկապես դեպի ֆիզիքական գործունե-յություն: Ուրեմն դպրոցը պետք է պատվաստե մտածված, որինակելի, համերաշխ, ազնիվ ձեռարհատի սովորությունը և զրանով անհրաժեշտ պատրաստու-թյուն տա ապագա արվեստի համար:

Այդ արհեստային կրթության հետ հեշտությամբ կապվում է հասարակական բարոյական դաստիարակությունն այն չափով, վոր չափով աշխատանքի նման դպրոցը կազմակերպված կլինի ինքնավար աշխատա-վոր ընկերակցության վոգով: Վերջին հաշվում՝ աշ-խատանքի դպրոցը նախ և առաջ բնավորության կրթ-թության դպրոց է, և աշխատանքի դպրոցի իմաստը կայանում է նրանում, վոր գիտական նյութի մինի-մումով ցուցադրվին մաքսիմում կարողություններ, ընդունակություններ և աշխատանքի ուրախություն:

Սակայն աշխատանքի այդպիսի արհեստային դպրոցը համապատասխան է վոչ թե ժամանակակից, այլ աշխատանքի հնացած յեղանակին, ըստ վորում մեր դարը մեքենական ձարտարարվեստի դար է և վոչ թե ձեռարհատի Կերշենշտեյները պատկերացնում է իրան զանազան համքարությունների գործանոցը և նրա մեջ ապագա վարպետ-արհեստավորին, վորպես աշակերտ: Ժամանակակից ձարտարարվեստը և մեքե-նան խորթ են մնացել Մյունխենի մանկավարժի հա-

մար, վորը վերակազմել է իր դարն անցած արհեստավորական դաստիարակութեան սխառմը և չի ըմբռնել, թե ինչ կարող է ուսուցանել մեքենան:

Բացի դրանից կասկածելի չէ, թե նման արհեստային դպրոցը վերջան կարող է լինել կրթական դպրոց: Մյուսինքն դպրոցների սխառմում այդ դպրոցը համարված է վորպես «լրացուցիչ» դպրոց, և դա միանգամայն հասկանալի չէ: Աշխատանքի աշխատի դրպրոցը հնարավոր է միայն, վորպես լրացումն կրթական դպրոցի: համարական սկզբնական կրթութեանը չեւ հաշովի մարդու դաստիարակութեան իդեյալի հետ, դեռ մի կողմ թողած, վոր ժամանակակից հասարակութեան մեջ պրոֆեսիոնալ-արհեստային պատրաստութեանը պայմանավորվում է միայն նախընթաց բնդհանուր կրթութեամբ, ինչպես վոր մասնագետ բմբիշի պատրաստութեանը՝ ֆիզիքական բնդհանուր կրթութեամբ:

Գուցե արհեստային ուսումը հնարավոր է, վորպես բնդհանուր և վոչ թե միայն պրոֆեսիոնալ կրթութեան: Այդպիսի հնարավորութեանը շատ կտակածելի չէ: Արհեստների բազմութեանը բնավ այնպես մատչելի կերպով չի ցուցադրում դործիքների և շարժումների տարբական հիմնական ձևերը, ինչպես մեքենաները, և հետևապես արհեստային դպրոցը անհամեմատ ավելի քիչ պարզ նյութ է տալիս բազմարվեստյան բնդհանրացումների համար: Յեւ այսպես, լինի նոյն իսկ մանկավարժը չափազանց սրամիտ, բազմարհեստ դպրոցը հազիվ թե կարողանա լինել ուսողական, մանավանդ յերկրորդ աստիճանում: Յեւ վերջապես վորքեհ արհեստ սովորելու համար հարկավոր է ավելի շատ ժամանակ, և այդ պատճառով բազմարհեստյան աշխատային դպրոցը կարող է տալ ավելի խղճուկ

արդյունքներ, քան թե բազմարվեստյան ուսման դպրոցը: Մի խոսքով, զուտ արհեստային աշխատանքի դպրոցը յերկու յեւք ունի. կամ լավ դրված պրոֆեսիոնալ-համարական ուսում, կամ անշնորհք, մակերեսային շատ արհեստներ: Բացի դրանից, արհեստի մեջ տեխնիկայի կապը գիտութեան հետ հաճախ լինում է շատ հեռավոր (հակառակ մեքենական ճարտարարվեստի): Ծանոթանալով այն դպրոցների ծրագիրներին, վորտեղ գիտական կրթութեանը կենտրոնանում է բացառապես արհեստների շուրջը, մարդ զգում է, վոր ամեն բան չափազանց արհեստական է և շինծու:

Յեւ այսպես, արհեստային աշխատանքի դպրոցը հազիվ թե կարողանա լինել կրթական դպրոց բառիս լայն մտքով. ձեռարհեստը մեզ համար խորթ չպետք է լինի, բայց մենք չպետք է հրապուրվենք, տարվենք նրանով: Մենք մեկնում ենք նրանից և վոչ թե դիմում դեպի նա. ձեռարհեստը լրացնում է, այն էլ մասամբ, միայն առաջին աստիճանի դպրոցի ծրագիրը:

Արհեստային դպրոցը չի կարող XX դարի մարդու գերադույն ուսուցիչը լինել և նրան տալ ամբողջական բազմարվեստ-գիտական-փիլիսոփայական կրթութեան: Պետք է այդ նախապաշարումին վերջ դնել: Ձեռարհեստին մենք հակադրում ենք մեքենան և գիտութեանը, արհեստին՝ ճարտարարվեստը, պրոֆեսիոնալիզմին՝ բազմակողմանի գիտական, տեխնիքական բնդհանրացումներ: Մեր նպատակն է վոչ թե արհեստային գործանոցի ուստա պատրաստել, այլ մեծամեծ հայտնագործութեանների և հեղաշրջումների հրաշալի դարի, շոգու և էլեկտրականութեան դարի արժանավոր ժամանակակից մարդ:

1008
3689

5. Աւարական լեզուի իւրաքանչիւր զարոյց

Ձեռարհեստի այն տեսակ զարոյցը, ինչպիսին մենք քննութեան առանք, հիմնված է սխալ կարծիքի վրա. իբր թէ ձեռարհեստով պարապելը հիմքն է կազմում ճարտարարվեստ կուլտուրայի դարի կրթութեան: Նման ձեռարհեստը շատ անգամ է յենթարկվել քննութեան: Դրա համար էլ մի շարք մանկավարժներ պնդում են, վոր ձեռարհեստը զարոյցում պետք է ծառայէ լոկ միայն վորպէս մեթոդ դաստիարակութեան և կրթութեան, ըստ վորում ձեռարհեստը դարգացնում է ճշգրիտ գործոն գիտողականութեան, մտքի պարզութեան և կարողութեան՝ նյութապէս արտահայտել գաղափարները. մյուս կողմից էլ նա դաստիարակում է կամքը և բնավորութեան հասարակական-գեմտկրատական հատկութեանները:

Յեկական ունենալով այդ մտքերը, շատ մանկավարժներ մտցնում են ժամանակակից ուսման դպրոցի ծրագրի մեջ ձեռարհեստը, վորպէս մեթոդ բոլոր առարկաների համար. լինի լեզվի դաս, թէ մատեմատիկայի, պատմութեան թէ աշխարհագրութեան, բնագիտութեան թէ գրականութեան-բոլոր այդ դասերին աշակերտները կառուցանում են, նկարում են, կաղապարում են, ամեն կերպ նյութապէս պատկերավորում են այն բոլորը, ինչ վոր կազմում է իրանց ուսումնասիրութեան առարկան: Պայմանավորվելով այնպիսի զարոյցը, իլյուստրատիվ զարոյց:

Ինչպէս պետք է վերաբերվենք իլյուստրատիվ զարոյցին: Այդ զարոյցը գիտողական ուսուցման զբաղրոցի զարգացման գերագույն աստիճանն է, այն զբաղրոցի, վորը հիմնված է աշակերտի անձնական զգայական ըմբռնումների վրա: Իլյուստրատիվ զարոյցը՝

գործոն գիտողականութեան զարոյց է: Առարկայի ճանաչողութեանը միացնելով առարկայի կառուցման հետ, նա աշակերտի ըմբռնողութեանը հասցնում է վորոշութեան և պարզութեան գերագույն աստիճանին, զրկում է նրան դնել, վորոնել, լինել գործոն առարկայի ճանաչողութեան մեջ: Մի խոսքով, իլյուստրատիվ զարոյցն ունի գիտողական ուսուցման բոլոր առավելութեանները գերագույն աստիճանով, և այս կողմից նա արժանի չէ ամեն տեսակ գովասանքի: Սակայն ժամանակակից զարոյցում գիտողական ուսուցումը հասցնել գերագույն աստիճանի կատարելութեան, դեռ դա չի նշանակում լավ զարոյց ունենալու խնդիրը լրիվ լուծել: Դեպի ժամանակակից զարոյց մեր ունեցած բացասական վերաբերմունքը ծագում է վոչ թէ միայն նրա մեթոդների թերութեաններից, այլ ավելի մեծ չափով մեզ չի գոհացնում նրա ներքին կուլտուրական բովանդակութեանը, նրա ծրագրերը: Վերջապէս, վոր ամենից գլխավորն է, մենք չափազանց անբավական ենք նրա հենց կազմով, վոր ամենայն սեթեթեմութեամբ իր մեջ միացրել է զարոյց-վանքի, զարոյց-դորանոցի և բյուրեղրատական զարոյցի պատմական շերտավորումները: Մենք ժամանակակից զարոյցական ամբողջ կազմը գտնում ենք անհամապատասխան և՛ ժամանակակից կուլտուրայի վոգուն, և՛ ժողովրդի պահանջներին, և՛ մանուկի հոգեբանութեան: Անհրաժեշտ է վոչ թէ ժամանակակից զարոյցի ուսուցման մեթոդը կատարելագործել, այլ ամբողջ զարոյցական կազմը բարեփոխել:

Առհասարակ իլյուստրատիվ զարոյցը համարում են հեշտ իրագործելի զարոյց: Սակայն այդպիսի մի նկատառում իր հիմքում սխալ ունի. ամեն մի արմատապէս անկատարի կատարելագործելու փորձերը մեզ կտանեն,

կմայնեն փակուղի: Ճիշտ իրադրոճելի չե, իհարկե, յեթե՝
առանց ձեռք տալու ժամանակակից դպրոցի կազմին
և նույն իսկ ծրագրին, այժմյան դասերին մացնենք
միայն ձեռարհատը, վորպես ուսուցման մեթոդ, այսին-
քը՝ կատարելագործենք այժմյան դպրոցի միայն մեթո-
դը: Բայց այստեղ մի քանի հարցեր են ծագում:— Հնա-
րավոր է արդյոք նույն իսկ մեթոդը բարեփոխել, պահ-
պանելով ժամանակակից դպրոցական կազմի եյական
զծերը: Իլյուստրաւիվ դպրոցը, վոր հիմնված է մեթոդի
կատարելագործութեան վրա, հետագայում դասատուներ-
ից չի պահանջիլ արդյոք հսկայական մեթոդական
նորամտութիւն մինչ այն աստիճան, վոր տարրական
դպրոցում դասարանական սխտեմն այլևս անհնարին
դառնա: Եւս կունենան արդյոք տարրական դպրոցը,
յեթե անցնի միմյանց հետ մեքենարար կապված ուս-
ման առարկաների ուսումնասիրութեան սխտեմին՝
մասնագետ ուսուցիչների ղեկավարութեամբ, և այն ել
այնպիսի մի ժամանակ, յերբ ամբողջական կրթութեան
և դպրոցական դաստիարակութեան (և վոչ թե միայն
ուսուցման) միասնականութեան քարոզն և լսվում:
Վերջան իրագործելի չե ընդհանուր կրթութեանը
տարրական դպրոցներում, յերբ դրանք վերածվում են
զիննագիական տիպի դպրոցների: Կտա՞ արդյոք բա-
վարարութիւն այդպիսի դպրոցը ներկայի պահանջ-
ներին: Դպրոցական աշխատավորներն արդյոք շու-
տով չեն նկատիլ, վոր դա հին դպրոցն է՝ նորոգված:
Յեւ վերջապես իլյուստրաւիվ մեթոդը շատ գեալքե-
րում նյութական զիտողականութեանը անհեթեթու-
թեան չի հասցնում արդյոք:

Համենայն դեպս մենք յերեք չպետք և շփոթենք
իլյուստրաւիվ դպրոցը աշխատանքի դպրոցի հետ:
Յերկու տեսակ դպրոցների մեջ վոչ մի ուղղակի կապ

չկա, և վոչ մի բնական անցում չի կարող լինել իլյուս-
տրաւիվ դպրոցից աշխատանքի դպրոցին:

6. Աւելանալի յեւ սրագիցիոն դպրոց

Իսկական աշխատանքի դպրոցը միանգամայն և
վճռապես իր կապը պետք է խզել ավանդական (տրա-
դիցիոն) դպրոցի հետ, վորին սովորաբար անվանում
են ուսման դպրոց (ուսումնարան): Պարզելով ավան-
դական դպրոցի եյութիւնը, մենք հակադրութեան
մեթոդով կարող ենք ավելի պարզ և վորոշ պատկե-
րացնել նաև աշխատանքի դպրոցի եյութիւնը:

«Շկոլա» (դպրոց) բառը հունական ծագում ունի
և կնշանակի «պարսպ» (ժամանակ): Դպրոցի պատ-
մական տեսութեանը սերտ կապված է «պարսպ»-ի և
աշխատանքի մասին հասկացողութեան հետ, վոր հիմ-
նված է հին հունական ճորտական անտեսավարու-
թեան վրա:

Հները, ինչպես որինակ Արիստոտելը, բացասա-
բար եյին վերաբերվում Ֆիզիքական աշխատանքին և
արհեստին, և կյանքի թագն ու պսակը, տրժանի
ազատ, ազնիւ մարդուն, համարում եյին պարսպ
կյանքը: Այդ պարսպութեանը, վայել ազատածին
քաղաքացուն, հասկացվում էր, վորպես իմացական
(«տեսական») կյանք, վորը հույն մտածողները գե-
րազանց եյին համարում արհեստավորի կյանքից և
նույն իսկ քաղաքական գործունեութեանից, և իսկա-
տիւ վորի հին մտքի այնպիսի հանճարներ, ինչպես
Պլատոնը, Արիստոտելը և Պլոտինը, ներբողներ եյին
յերդում:

Այս հիմունքների վրա վերջիվերջո ստեղծվում
է «ազատ», տեսական գիտութեանը ավանդական

դպրոցը, կտրված աշխատանքից և աշխատային կուլ-
տուրայից, և դառնում և լսելու, խորհելու և իմանա-
լու դպրոց, բայց վոչ յերեք գործի դպրոց: Հին հո-
գեքանությունը մարդկային հոգու ելությունը, նրա
վողին, տեսնում էր մտքի մեջ և հատկապես խոհական
մտքի մեջ: Ձեռարհետը հալածվում էր, վորպես ազ-
նիվ մարդկանց զավակների համար մի անվայել և
անարժան գրադմունք: Առհասարակ գործունեյու-
թյունը, կամքը, բնավորությունը բավարար չափով
չեղին կրթվում մտքի դատարարակության այդ դպրո-
ւում: Միտքն էր միայն, վոր անձնատուր էր լինում
գերագույն ճշմարտության և գեղեցկության մասին
մտածության: Պարզ յերևում և, վոր ավանդական
դպրոցը հարմարեցված էր անաշխատ դատարարների
դատարարակության համար:

Համարյա մի հազարամյակ յեվրոպական դպրո-
ցն իր գոյությունը պահպանեց, վորպես վանական
դպրոց՝ իր աստվածաբանական-սխոլաստիք բնուով
(բազածով): Այդ դպրոցի միմյանց հաջորդող հե-
տագա յերկու շրջաններում (Trivium-քերականու-
թյուն, հոետորություն և տրամախոսություն, quadrivium
թվաբանություն, յերկրաչափություն, աստղաբաշխու-
թյուն, յերաժշտություն), յերբ բոլոր ուսմունքների
թագն ու պսակը կազմում էր աստվածաբանությունը,
մենք նշմարում ենք հռչակավոր յեռյակի (կրոն, մայ-
րենի լեզու, մատեմատիկա) նախանշանները, նոր ժա-
մանակում այդ վանական դպրոցը տեղի տվավ հու-
մանիստների ձեռքով հիմնված գիմնազիին, վորի
հասարակական-մանկավարժական դերը լավ են վորո-
շել ունիորմացիայի ժամանակ գերմանական իշխան-
ները, վորոնք համարում էին, թե այդ դպրոցը հիմնված և
«գիտական քարտուղարներ» պատրաստելու համար, իսկ

Ռուսաստանի ժողովրդական լուսավորության միեխո-
տրները՝ «ագնվականների և աստիճանավորների» զա-
վակներին դատարարակելու համար:

Կլասիք գիմնազի ծրագիրը, կազմված մեղա-
նից հետո դարերում, վորչափով անփոփոխ շարունա-
կում և գոյություն ունենալ և հետապնդում, նույն չա-
փով գիմնազիական կրթության սխոլաստ աչքի յե ըն-
կնում իր չափազանց ավանդապահությամբ, պահպանու-
ղականությամբ, և նույն իսկ թշնամի և ժամանակակից
կուլտուրայի լեզվի ծրագիրը, վոր պահպանել և սխո-
լաստիք դպրոցի քերականական բնույթը, դարձավ
հին լեզուների հումանիստական տիպիք ծրագիրը: Ցի-
ցերունը, Վիրգիլիոսը, Հոմերոսը և պատմագիրները
դարձան պաշտամունքի առարկա: Մատեմատիկայի ծրա-
գիրը, վորով թվաբանությունը վերջանում էր տեխ-
նիքական կանոններով, վոր առևտրական կապիտա-
լիզմի դարի պահանջն էր, և վորը հասնելով «Եվկլի-
դյան» յերկրաչափության և յեռանկյունաչափության,
քարացավ, պատկերացնում էր մատեմատիքական գի-
տության փիճակը մինչև Դեկարտի և Լայպնիցի ժա-
մանակները: Այդպես ելին նաև այն ժամանակվա
կուլտուրայի ճաշակով սազմաքաղաքական պատմու-
թյունը, աշխարհագրական գիտելիքները:

Յեթե այս բոլորին մենք ավելացնենք նաև ու-
սուցման «թղթե» մեթոդը (ձեռնարկ և տետրակ) և
ձևական-բյուրոկրատական դատարարակության բնդ-
հանուր վողին, մենք կըմբռնենք, թե նման դպրոցը
վորպիսի խոր հակասության մեջ և յեղել մեր ժամա-
նակի ճարտարարվեստ կուլտուրայի պահանջների
հետ: Այսպիսի դպրոցի սանը ժամանակակից կյան-
քում զգում էր նույնպիսի անճարակություն, վոր-
պիսին զգում էր նաև նրան դատարարակող կղերա-

կան-թզնվապետական-չինովնիկական պետութիւնը: ժամանակակից կյանքի համար հարկավոր չեն վոչ պարսպ, լոկ միայն իմացական կյանքի մարդիկ, վոչ, աչսպես կոչված, «տեսարաններ» (տեորետիկներ) այնպիսի կրթութեամբ, վոր ժամանակակից կուլտուրայից հետ և մնացել մի քանի դար, վոչ ել իշխանների և նմանների ղեկմանատնների համար «գիտուն քարտուղարներ»: Ավանդական դպրոցի հիմնական թերութիւնը այն է, վոր նա՝ ճարտարարվեստի և գիտութիւնների, հայտնագործութիւնների ու դլուտերի այս մեր յեռուն դարում, դործի, աշխատանքի, գործունեյութեան, ղեմեկրատիայի մեր այս լարված դարում տալիս և մեզ իսկական վայրենիներ թե մտքով, թե ունակութեամբ, տալիս և մարդիկ, վորոնք ընդունակ են միայն խանդարելու պրոգրեսը իրանց մտավոր խղճուկ պաշարով և գործնական անճարակութեամբ մարդիկ, վորոնք աչքի յեն ընկնում իրանց ազնվապետական արհամարհանքով՝ ղեպի ժողովրդական զանգվածը:

7. Առիւտասանքի դպրոցը յեվ տրագիցիոն (ավանդակաճ) դպրոցի բարեփոխութեան սովորական նախագիծները

Ավանդական դպրոցի բարեփոխութիւնը վաղուց և հերթական խնդիր դարձել: Բարեփոխութեան նախագիծները սովորաբար ամփոփվում էյին հետեյալ կետերում. 1. Քերականութեան փոխարեն բնական գիտութիւններ և դասական լեզուների փոխարեն նոր ժամանակի գիտելիքներ. 2. Մտցնել ծրագրի մեջ գիտողական ուսուցում և ավելի ուժ տալ դասարանի գործոն մասնակցութեան. 3. Միջնակարգ դպրոցի բարձր դասարանների պոլիֆուրկացիա. 4. Զարկ տալ

բարձրագույն և միջնակարգ մասնագիտական դպրոցների ծավալման:

Հասարակագիտութեն այդ նախագիծները հեշտ և բացատրել. ծնունդ առած կապիտալիստական ճարտարարվեստը գիտնական քարտուղարների կարիք չուներ, նրան հարկավոր էյին ճարտարապետներ (ինժեներ), տեխնիկներ, վարպետներ, մեքենագետներ (մեխանիկ), քիմիկոսներ, վաճառականներ, ագրոնոմներ: Դրա համար ել բացվում էյին բարձրագույն մասնագիտական և պրոֆեսիոնալ դպրոցներ: Վերջին տիպի դպրոցները ճարտարարվեստի համար պատրաստում էյին միջին տեսակի ծառայողներ, յերկրորդները՝ բարձր տեսակի, ճարտարարվեստի բանվորական մասսաների ստորին խավերը կազմում են սև աշխատանքի բանվորները՝ մշակները: Բարձրագույն մասնագիտական դպրոցներն սկսեցին զանգատվել, վոր սովորողները բավարար չափով «պատրաստված չեն լինում: Ընդարարարվեստի դարի ապագա գործիչներին նախապատրաստելու առաջին քայլը յեղավ ուսուցական դպրոցների ծնունդը, գիմնազիական ծրագրի փոփոխութիւնը և բնական գիտութիւնների ուսուցումը: Հաջորդ քայլը, վոր ավելի խոր և հիմնական եր, դա գիմնազի պոլիֆուրկացիան եր: Դպրոցական ծրագրի և դպրոցի առաջ դրված խնդիրների փոփոխութեան հետ՝ փոփոխվում եր նաև դպրոցի ուսուցման յեղանակը (գիտողականութիւն և գործունեութիւն). այդ փոփոխութիւնների նպատակն եր՝ պատրաստել իրական, ճշմարիտ գործիչներ:

Ուրեմն, մենք տեսնում ենք, վոր դպրոցական բարեփոխութեան սովորական նախագիծները պայմանավորված են նոր ժամանակի վոզով և այդ տեսակետից նրանք թվում են հառաջագիտական: Սակայն

այդ նախագիծները խճճվում են նույն հակասութիւններին մեջ, վերոնց մեջ խճճված և կապիտալիստական ճարտարարվեստը:

Կապիտալիստական ինդուստրիան չի տալիս ինդուստրիայի առեղծվածի կատարյալ լուծումն: Այդ առեղծվածը դառնում է այն հակասութիւնների մեջ, վոր յերևան են գալիս ձեռքի աշխատանքից ճարտարարվեստին անցնելու մոմէնտին: Ճարտարարվեստը դեմոկրատացնող ամենամեծ ուժն է. նա, ինչպէս առաջ ցույց տվինք, վոչնչացնում է բանվորներին մշտապես վրեժի մասնագիտութեան բեկեռելու անհրաժեշտութիւնը, վորովհետև գործարանի ընդհանուր ընթացքը կախված է վոչ թե բանվորներից, այլ մեքենայից. իսկ մեքենայի հետ ծանոթանալը համեմատաբար արագ է կատարվում: Հենց դրանով էլ մեքենական ճարտարարվեստը աշխատանքի խիստ բաժանման անհրաժեշտութիւնը վերացնում է և դրա հետ միասին վերացնում է նաև տնտեսական ու սոցիալական նվիրագետութիւնը: Մեքենան ազատութիւն է մտցնում աշխատանքի ու կուլտուրայի շրջանը: Միայն մեքենական ճարտարարվեստի դարձում հնարավոր է միայնգաման հիմնավորապես խոսել II աստիճանի աշխատանքի համաժողովրդային միասնական դպրոցի մասին և վոչ թե համաբարական դպրոցի:

Կապիտալիստական ճարտարարվեստը հակառակ է հավասարութեան. նա ձգտում է պահպանել սոցիալական դիֆերենցիացիան և աշխատանքի շերտավորումը: Դրանով են բացատրվում ավանդական դպրոցի բարեփոխութեան սովորական նախագիծների բոլոր թերութիւնները:

Կապիտալիստական ճարտարարվեստը մեծագույն չափով հենված է հասարակ բանվորների բանակի

վրա, մի բանակ, վոր իր բազմամարդութեամբ միանգամայն անհարկավոր է ճարտարարվեստի համար, բայց շատ հարկավոր արդյունաբերողի համար: Այդ բանակն է, վոր ցմահ կատարում է մեքենայի սլարտականութիւն: Տալ դրանց ինդուստրիալ և առհասարակ քիչ շատ տանկի կրթութիւն՝ արդյունաբերողի համար հաշիվ չէ. դրանով արդյունաբերութեան ծախսերը կապեալան են շահը կապեալի, առանց վորեւէ ոգուտի տվյալ ձեռնարկութեանը, վորովհետև այդ ձեռնարկութեան համար վորակյալ բանվորների կարիքն այնքան մեծ չէ: Դրա համար էլ ընդհանուր կրթութեան նախագիծները տարրական դպրոցի սահմանից դենը չեն անցնում. միայն տարրական դպրոցն է, վոր հավակնութիւն ունի միասնական դպրոցի կոչման, այն էլ վորոշ առարկութիւններով:

Բայց և այնպէս ճարտարարվեստը պահանջում է վորոշ քանակութեամբ «ուսյալ» բանվորներ. այդ նպատակով էլ բացվում են զանազան պրոֆեսիոնալ դպրոցներ. սակայն այդ արհեստագիտական, տեխնիքական, արդյունաբերական և այլ տեսակ դպրոցները նույն իսկ Ամերիկայում և Գերմանիայում շատ էլ չեն փայլում իրանց մանկավարժական արդյունքներով:

Նման արհեստային դպրոցների մանկավարժական խեղճութիւնը, պարզ է, ուրիշ տեսակ էլ լինել չիր կարող: Տվյալ մեքենայի և տվյալ ձեռնարկութեան վորոշ ճշդդին անհրաժեշտ մասնագիտական հմտութիւն ձեռք բերելու համար՝ ճարտարարվեստի բանվորին կարճ ժամանակ է հարկավոր, և հաղիվ թե դրա համար կարիք լինի բազմամյա դասընթացներով դպրոցի. իսկ այդ հմտութիւնը ընդարձակելու և խորացնելու ամեն մի փորձ կապված է գիտական բազմարվեստյան կրթութեան հետ, վորի մասին արդեն

խոսեցինք: Այդ դեպքումն ել պետք է հրաժարվել «մասնագիտից», այսինքն՝ բանվորին ձեռնարկության կամ արդյունաբերության տվյալ ճյուղին ամրացնելուց: Դրանով աշխատանքի բաժանման սկզբունքը, դիֆերենցիացիան և նվիրապետութիւնը կխախտվի, մի հանգամանք, վոր կապիտալիստական ճարտարվեստը չի թույլ տա: Ահա զրա փոխարենն ել մի շարք փորձեր են կատարվում՝ հիմնել նման դպրոցներ հատկապես աշխատանքի բաժանման սկզբունքի վրա: Դրա հետեանքը լինում է այն, վոր գիտական-բազմարվեստյան կրթութիւնը փոխարինվում է ուսումնա-արհեստային կրթութեամբ: Այսպես, բացվում են տեխնիքական դպրոցներ, փորտեղ տիրում է ձեռքի աշխատանքը, ինդուստրիալ դպրոցներ՝ արհեստային բնույթով, գործնական դպրոցներ... անհոգին ուսումնական-տեսական ծրագրով, աշխատային և դիտողական կրթութեան միանմանով: Այդ թեքումը դեպի ձեռարհեստի և արհեստային պրոֆեսիոնալիզմի կողմը շատ բնորոշ է ճարտարարվեստի ժամանակակից տերերի համար, վորոնք ձգտում են հանուն աշխատանքի բաժանման, դիֆերենցիացիայի և նվիրապետութեան, խանգարել ճարտարարվեստի ապագա բնական դարգացումը և նրա անխուսափելի հետեանք՝ միասնական աշխատանքի կրթական դպրոցի ծնունդը:

Անբավարար միճակի մեջ է գտնվում նաև կապիտալիստական ճարտարարվեստի բարձր ծառայողների պատրաստութեան գործը: Յեւ կասեյի ուղղակի, վոր այդ գործը ողի մեջ է կախված: Նույն իսկ մասնագիտական տեսակետից նա դուրկ է հիմքից: Դրա համար ել բարձրագույն մասնագիտական դպրոցը ձգտում է իրեն յենթարկել միջնակարգ դպրոցը և նրա վրա բարձել ուսանողներին տարրագույն մաս-

նագիտական հմտութիւններ ու գիտելիքներ մատակարարելու գործի գոնե մի մասը, վոր ծանրացած է իր վրա, հակառակ դեպքում բարձրագույն մասնագիտական դպրոցը պիտի կործանվի տարրական գործնական պարագմունքների և միջանկյալ տեխնիքական զբաղմունքների շատութեան տակ: Բարձրագույն մասնագիտական դպրոցը հիմքից դուրկ է նաև հանրակրթական տեսակետից, այդ բարձրագույն մասնագիտական դպրոցները իրանց հակադաս հանրակրթական ուսման ծրագրով բոլորիս աչքի առաջն են: Այսպես ուրեմն, մենք տեսնում ենք, վոր ավանդական դպրոցի բարեփոխութեան սովորական նախագիծները միայն սուտագատներ են: Սակայն կյանքը շարժում է պահանջում: Յեւ այս բոլորի հետեանքը՝ դպրոցական բարեփոխութեան կենդանի դիակ հանձնաժողովներ, վորոնք ամենուրեք իրանց գոյութիւնը պահում են տասնյակ տարիներով: Այսոր դպրոցական բարեփոխութեան առեղծվածը դարձել է արդեն քրոնիքական, նման հնացած՝ անհույս հիվանդութեան: Այդ ջուր ձեծելուն պետք է վերջ դնել:

Տ. Աւխասանի դպրոցը յեզ մանուկը

Մարդկութեան առաջադիմութիւնը մենք տեսնում ենք մարդու հարաճուն իշխանութեան մեջ բնութեան վրա, զրանով ել կուլտուրայի հառաջադիմութիւնը նույնանում է աշխատանքի հառաջադիմութեան հետ: Աշխատանքը, հասնելով իր զարգացման ամենաբարձր աստիճանին, դառնում է ճարտարարվեստ աշխատանք, և աշխատանքի կատարելագոյն դպրոցը՝ ինդուստրիալ դպրոցն է: Կրթութեան նպատակն է՝ մտցնել մանուկին ժամանակակից ճարտարարվեստի կուլտուրայի տիրապետութեան սահմանը:

Բայց այս նպատակը վախճանական նպատակ է, փորին հասնել կարելի չէ միայն յերիզասարդական հասակում: Կրթությունը մի գործողութիւն է (պրոցես) և վորպէս այդպիսին, ունի վոչ թէ միայն վախճանական նպատակ, այլ և յելակետ: Այդ յելակետը մանուկի բնածին հատկութիւններն են: Աշխատանքի զբաղւոյցի մանկավարժութեան կենտրոնական (եյական) խնդիրն է՝ յելնելով մանուկի բնածին հատկութիւններէց, մտցնել նրան ժամանակակից ճարտարարվեստի տիրապետութեան սահմանը:

Մանուկի բնական կյանքը լի չէ խաղով, և խաղըն և մանուկի գերագույն ուսուցիչը: Խաղը մանուկի յեռանդի աննպատակ վատնումը չէ. խաղի մեջ զարգանում է և յերևան է գալիս ամբողջ մանուկը իր ամենախոր հոգեկան առանձնահատկութիւններով. խաղերի մեջ զարգանում են մանուկի շարժումները և գգայութիւնների գործարանները, նրա ուշադրութիւնն ու յերևակայութիւնը, սրամտութիւնը և կորովամտութիւնը, նմանողութիւնն ու ստեղծագործութիւնը, սոցիալական զգացումները, որենքներին հրպատակվելը և այլն: Խաղալ՝ մանուկի համար կնշանակէ ձեռք բերել փորձ, այն եւ այնպիսի փորձ, վոր միացած է գործոն աշխատանքի հետ:

Պարզ և ուրեմն, վոր մանուկի դաստիարակութեան ժամանակ մենք պետք է յելակետ ունենանք մանուկի խաղերը, և ամենավաղ, այսինքն՝ մինչդրացական դաստիարակութիւնը պետք է լինի վոչ ալլ ինչ, յեթէ վոչ մանկական խաղերի ոգտագործումն մանկավարժների ձեռքով: Այստեղ հարկավոր է ուշադրութիւն դարձնել այն հանգամանքի վրա, վոր վաղ մանկութեան (3—7 տար.) բնական խաղերը սովորաբար ձգտում են վորոշ առարկայական (օբյեկտիվ) հե-

տեանքների: Մարդկային գործունեութիւնը, վորը ձգտում է վորոշ առարկայական հետեանքների հասնել, կոչվում է զբաղմունք: Վաղ մանկութեան խաղերն, ուրեմն, մանուկի ազատ զբաղմունքներն են: Այսպիսով նախազարգացական կրթութեան խնդիրն է՝ մանկավարժորեն բնութիւն և մանկավարժորեն նպատակահարմար կազմակերպել փոքրիկ յերեխայի ազատ բնական զբաղմունքները:

Ուշադրութիւն պետք է դարձնել մի հանգամանքի վրա. մանկական խաղերի մեջ մեծ տեղ են զբաղում նմանողութեան ակտերը (գործողութիւնները). նմանողական խաղերը 3—8 տարեկան յերեխաների մեջ մեծ ժողովրդականութիւն են վայելում: Այդ հասակի տիպիք նմանողութիւնը լինում է կամ դրամատիք կամ հորինողական: Մանուկի նմանողութիւնը լինում է կամ բնազդաբար, առանց վորեւ նըպատակի, հենց միայն նմանվելու համար, կամ մանուկը նմանվում է յուրատեսակ, ստեղծագործելով, յուրահատուկ, վոչ ճշտորեն: Առաջին տեսակ նմանողութիւնը, մանուկների ակամա «կապկանալը», վոր հատուկ է մանկան վաղ հասակին, պետք է տարրերել յերկրորդ տեսակից՝ կամավոր, գիտակցական նմանողութիւնից, վոր ավելի ուժեղ է ուշ հասակում:

Հորինողական նմանողութեան մանկավարժական նշանակութիւնը ակնհայտնի չէ. մանուկը գործնորեն ուսանում է հասարակութեան ամեն մի սովորույթ, ամեն մի գործ, ամեն մի պրոֆեսիա, ոգտվելով մանկավարժութեան կարեւորագույն մի որենքով, այն է՝ սովորիւր անել՝ անելով, վոր միակ ճշմարիտ միջոցն է ըմբռնել սովորելու: Դաստիարակութեան մեթոդիկայի համար կարեւոր է նկատել, վոր մանուկը դրամատիք նմանողութեան միջոցին շատ հաճախ ոգտվում

և, փոխանակ իրական առարկաների և գործերի, սիմ-
վոլներով, պատկերներով և որինակներով. «զանա-
զան յերևակայական մտացածին առարկաների ու սիմ-
վոլիք շարժումների ոգնությամբ՝ մանուկը կարողա-
նում է վերարտադրել ամեն բան՝ սկսած լուսնոտիվի
աղմկալի շարժումներից մինչև մնջկատակի անխոս
արվեստը, կամ անցնել հացի միջուկից շինած գնդակ-
ների խաղից՝ յեկեղեցու կառուցման»:

Վերև ասածներից մեկ համար պարզվում է նա-
խադրոցական հասակի աշխատային կրթությունը:
Այդ կրթությունը կայանում է նրանում, Վոր մանու-
կը (վորի հետաքրքրությունը մինչդարոցական հասա-
կում չափազանց զարգացած է լինում դեպի շարժում-
ներն ու գործողությունները) դիտե ու գննե ավելի
հասակավոր աշխատավոր հատարակության գործողու-
թյուններն ու զբաղումները, և մեքենաների ու մեխա-
նիզմների գործառնություններն ու շարժումները:

Մենք բոլորս շատ լավ գիտենք, թե ինչպես մա-
նուկը՝ ժամերով կանգնած, նայում է վառարան շինո-
ղի, վորմնաղբի կամ մի այլ արհեստավորի աշխատան-
քին, թե ինչպես նա արձանացած՝ ուշի ուշով դիտում
է մեքենայի շարժումները, վորի մոտից նրան զրժ-
վար է լինում հեռացնել, թե ինչպես նա ֆարդում է
ինքնաշարժ խաղալիքն այն նպատակով, վոր քանդե
և դիտե նրա ներքին մեխանիզմը և վերջապես, թե
ինչպես նա, մանուկը, կազմում է զանազան հարմարու-
թյուններ, հորինում է մեխանիզմներ, վերարտադրում
է գործողություններ: Մարդկանց և մեքենաների գործո-
ղությունների գննությունը չափազանց առատ նյութ
է տալիս յերեխաների անձնական զբաղմունքների հա-
մար, վորոնք տարիներ շարունակ խաղում են շո-
գեմեքենա, լուկոմոտիվ, ջրաղաց, սավառակ, յեր-

կաթուղի և այլն: Յեվ այսպես, մանուկի բնական զբաղ-
մունքները՝ մարդկային զբաղմունքների, մեքենաների
յեվ մեխանիզմների ու գործողությունների վերաբա-
ղությունն է: Չափազանց կարևոր է այն հանգամանքը,
վոր այս բոլորը դառնում է մանուկի հորինողա-
կան նմանողության առարկա, ուրիշ խոսքով, մանու-
կը հորինում է, կազմում է, կառուցանում է, վերար-
տադրում է ինքնորեն, ստեղծագործելով, վորպես աշ-
խատանքի և տեխնիկայի մեջ նոր ուղիներ հայտնա-
գործող, վորպես հնարող և ստեղծող: Սրանով յես
հեմ ուզում ասել, վոր փոքրիկ մանուկը տեխնի-
քական նոր գյուտերի և հնարների հայտնագործող է,
այլ միայն, յեթե դա միայն է, այն, վոր նա դաս-
տիարակվում է, վորպես հայտնագործող և ստեղծող:
Մանկավարժական տեսակետից չափազանց կարևոր է
նաև մանուկի ունեցած հակումը դեպի սիմվոլները
(նշանակներ). դրա շնորհիվ նա ըմբռնում է տվյալ
մեխանիզմի, շարժողության և զբաղմունքի եյությու-
նը, սկզբունքը, այսպես ասած, իդեյան, և վոչ թե
դրանց կոնկրետ յերկրորդական մանրամասնու-
թյունները:

Մենք յերկար կանգ առանք և մանրամասն
ցույց տվինք, թե նախադարոցական հասակի մանուկ-
ները ինչ հարաբերություն պիտի ունենան աշխա-
տանքի դարոցի նկատմամբ, վորովհետև հատկապես
հենց այդ հասակն է, վոր, թերևս, ավելի շատ կաս-
կածների տեղիք տա ընթերցողների կողմից: Ինչ վե-
րաբերում է աշխատանքի տարրական դպրոցին, պետք
է ասենք, վոր նրա թե կոնկրետ պատկերացումը և
թե հոգեբանական հիմնավորումը մեզանից ավելի քիչ
խոսք կպահանջի: Աշխատանքի տարրական դպրոցը,
I աստիճանի դպրոցը կամ պատանեկան աշխատանքի

դպրոցը, մեկ պատկերանում է, վորպես մանկական աշխատանքի կոպերացիա, վոր դարգանում է տնային աշխատանքի շրջանակում և կազմակերպվում է աշխատանքի բաժանման պրոցեսի ընթացքում՝ ավելի հաջողութեամբ հասնելու միասնական ընդհանուր նպատակին, իսկ աշխատանքի այդ բաժանման միջոցին պետք է, վորքան հնարավոր է, հաշվի առնվին մանկական աշխատանքի կոլեկտիվի մեջ մասնակցող ամեն մի անդամի համար աշխատանքի բազմազանութունը և նրա փոփոխութունը:

Մանկական աշխատային այդ կոպերացիան, վոր գործում է տնային աշխատանքի շրջանակներում, համապատասխան է պատանեկան հասակի յերեխաների ղեպի տնտեսավարութունն ունեցած մեծ հետաքրքրութեան և մանուկների ընդհանուր զարգացման աստիճանին: Տնային աշխատանք ասելով, մենք հոսկանում ենք վոչ թե միայն ընտանիքի տնտեսավարութունը (хозяйство), այլ և այն ամբողջ աշխատանքը, վոր մատչելի չէ մանուկին և մոտ՝ նրա շահերին, վոր չափով այդ աշխատանքը կատարվում է տան համար, դրա հետ հաշված նաև տնային արդյունագործութունը և տնային մեքենաներով կատարվող աշխատանքները: Մեր յեկակետն է՝ մանկան ձգտումը ղեպի արտադրողական աշխատանք, կապված տնտեսավարելու սիրո և հետաքրքրութեան հետ:

Այդ ձգտման հաջողութունը կախված է գործիքներից և աշխատանքի յեղանակից. հարկավոր է այստեղ նկատել, վոր պատանեկան հասակում յերեխաները չափազանց հետաքրքրվում են հատկապես գործիքներով, տիպիք և, վոր մանուկների բնորոշումները գործիքական են (իբր ընտրողովում է նրա գործողութեամբ և գործածութեամբ) և այդ բնորոշումները

կապված են լինում մանկական ակտիվ գործունեութեան հետ («սուր փորձեմ՝ մի բան շինեմ դրանով»): Դրանով էլ սահմանվում է տարրական կրթութեան բովանդակութունը, այն է՝ աշխատանքի գործիքների և յեղանակի աստիճանական կատարելագործութունը՝ աշխատանքի մաքսիմալ արտադրողականութեան հասնելու համար: Պարզ է, վոր խնդիրն այս կերպ դնելով, այլևս հնարավոր չի լինի տնային աշխատանքի շրջանակներում գործող մանկական աշխատային կոպերացիան վերածել արհեստային-տնայնագործական դպրոցի. գործիքները, առարկաները, աշխատանքի յեղանակը աշխատանքի սահմանից հանում են ու տանում՝ մեկ կողմից ղեպի բնական գիտութունները, մյուս կողմից՝ ղեպի սոցիալական կուլտուրան, վոր հիմնված է արտադրութեան միջոցների պրոգրեսի վրա:

Փարբիկան ու գործարանը-անա յերիտասարդի աշխատանքի դպրոցը: «Գործարանային աշխատանքը կարող է լինել նույնքան մաքուր, նույնքան լավ դրված, մինչև անգամ ավելի լավ, վորքան տնային աշխատանքը»: Այնտեղ, վորտեղ հասակավորները աշխատում են, ղեռահասները և յերիտասարդները պետք է սովորեն. գործարան-դպրոցում է, վոր պետք է դաստիարակվի բանվոր գիտնականը: Գործարաններն ու ֆարբիկանները մարդկային մտքի՝ բնութեան վրա տարած գերագույն հաղթանակների շտեմարաններն են. և միայն մարդկային ստոր շահասիրութունն է, վոր դրանց դարձրել և աղբյուր տղիտութեան, աղքատութեան և քրտիքի:

Մենք մեքենական ճարտարարվեստին շատ ներբողներ նվիրեցինք. վերջում մի ներբող ևս ձարտարարվեստը մեծագույն ուսուցիչն է և վոչ միայն տեխնիկայի և բնական գիտութունների, միաժամանակ նա

մեծագույն ուսուցիչն է նաև սոցիալական (հասարակական) կյանքի: Գործարանի կազմակերպող ազդեցութեանը և այն սքանչելի հասարակական դաստիարակութեանը, վոր գործարանը տալիս է գործարանում աշխատողներին, ամենքին հայտնի չեն: Սակայն ճարտարարվեստը վոչ թե միայն սոցիալական դաստիարակութեան և տալիս, այլ և սոցիալական կրթութեան՝ ուսում և այն ել շատ լայն չափով:

Ճարտարարվեստն իր արտադրութեանն իր համաշխարհային փոխանակութեամբ առաջնորդում է մեզ ամբողջ յերկրագունդը ճանաչելու, ամբողջ մարդկութեան հետ մոտիկանալու: Միայն մարդն է, վոր մարդուն բնեւել է մեքենային. մեքենան ինքը՝ բոլոր այն նյութերով, վոր գալիս մտնում են մեքենայի տակ և ապա դուրս գալիս, մարդկանց ցրում է ամբողջ յերկրագնդի վրա և նրանց մասնակից անում միջազգային մարդկային կյանքի բազմազան և բարդ յերևույթներին: Յեւ այսպես, աշխատային պարագաներում կազմակերպված խողերը՝ մանուկների համար, անույն աշխատային կուլերացիան՝ պատանիների և ճարտարարվեստը՝ յերիտասարդների:

9. Ճարտարարվեստ աշխատանքի գալուցը.

Գյուղը յեւ ապագայի պեսութունը

Նոր դպրոցը արդյունաբերական քաղաքի գավակն է: Հապա գյուղը: Խնչպես հաղորդակից լինի գյուղը այն բարձրագույն դպրոցին, վորը պատկերացնում է մարդու ուժի հաղթանակը բնութեան վրա:

Գյուղն ել, թեև ավելի թույլ չափով, դառնում է ճարտարարվեստի նվաճման առարկա: Այդ նվաճումը

կատարվում է յերկու ճանապարհով. մեկ կողմից գյուղերում հիմնվում են ֆարրիկաներ և գործարաններ, իսկ մյուս կողմից՝ յերկրագործութեանը վերածվում է գյուղատնտեսական ճարտարարվեստի, հենված գյուղատնտեսական մեքենաների և գիտական ապրոնումիայի վրա: Այսպիսով գյուղն ել մտնում է ճարտարարվեստի կուլտուրայի շրջանը, և հետևապես հնարավոր է դառնում ճարտարարվեստ աշխատանքի դրալուցը: Արդյունաբերական մեծ գյուղերն ու ագրիկուլտուրայի շրջանները նոր դպրոցի ոջախներ են: Գյուղի ու քաղաքի հակադրութեանը սպառազույց կհարթվի: Սակայն այժմ ինչ կարելի չէ անել յերկրագործական հետաքննաց տեղերում, այն գյուղերում, վորտեղ դեռ տիրում է հին գեղջիկական կյանքը: Խնձ թվում է, վոր անգրջընեղեղյան արջի վորջերը հաղիվ թե մանկավարժական նպաստավոր միջավայր կարողանան լինել նոր դպրոցի համար. այդ է պատճառը, վոր յերիտասարդների փախուստին դեպի կուլտուրական կենտրոններ՝ մենք միայն համակրել կարող ենք: Համենայն դեպս, այդ հետաքննաց անկյունները չեն կարող նոր դպրոցի տնկարաններ լինել, մանավանդ նրա բարձրագույն աստիճանների համար:

Նոր դպրոցը գալիս է ճարտարարվեստի կենտրոններից, մայրաքաղաքներից և մեծ քաղաքներից: Քաղաքները, արդյունաբերութեան կենտրոնները հանդիսանում են նաև կենտրոններ մտավոր կուլտուրայի և աղբյուր մանկավարժական բարեփոխութեանների: Ճարտարարվեստ-աշխատանքի դպրոցը, քաղաքային կուլտուրայի այդ գավակը, գյուղում դառնում է կուլտուրայի առաջնորդը, պիոները: Մեր հետաքննաց, խուլ գյուղի համար նոր դպրոցը՝ գյուղը ինդուստրիալիզացիայի յենթարկող ազդակներից մեկն է, և դը-

բանում ե կայանում նրա քաղաքակրթական նշանակութիւնը: Նա մտցնում ե գլուղը բարձր կուտարա: Այսպիսով նոր դպրոցը հանդիսանում ե յերկրի շարժիչ ուժը, վոր տանում ե դեպի ճարտարարվեստի պրոգրեսը: Յեկ այդ մտքով նա հնարավոր ե ե ցանկալի ամենուրեք, նույն իսկ գլուղական յերկրում:

Սակայն ճարտարարվեստ աշխատանքի դպրոցի կատարյալ բարգաւաճումը հնարավոր ե միայն կատարյալ ինդուստրիալ (ճարտարարվեստ) յերկրում:

Ապագայի պետութիւնը մեզ պատկերանում ե, վորպես տնտեսական-ճարտարարվեստի պետութիւն, վորի միջոցին հասարակութիւնը կազմված կլինի արտադրող միավորութիւններից ե վորի կառավարութիւնը կլինի տնտեսական ընտրովի վարչութիւն: Այդ վարչութիւնը կկազմակերպե հասարակական արդունաբերութիւնը, «անձեր կառավարելու փոխարեն» կլինի իրերի ու արտադրութեան կառավարութիւն» ե հետևապես՝ «ժողովուրդը կարիք կզգա վոչ թե կառավարութեան, այլ վարչութեան, վոր ավելի պարզ կսահմանե ե ավելի խելացի կխմբավորե այն աշխատանքները, վոր հասարակութիւնը պիտի կատարե՝ իր բոլոր անդամների ֆիզիքական ու բարոյական բարեկեցութեան համար»: Պարզ ե՝ այդ ճարտարարվեստ-աշխատանքի ժողովրդական պետութեան մեջ, վոր «պիտի ժառանգե վոչ թե միայն աշխատանքի գործիքները, վոր ստեղծել ե կապիտալիզմը, ե գիտութիւնը, վոր ծնունդ ե առնում տեխնիկայի հառաջադիմութիւնից, այլե կոպերատիվ աշխատավորութեան այն ձևերն ու յեղանակները, վորոնք ժամանակի ընթացքում պիտի սահմանվեն գործարաններում՝ մարդկանց ուժերն ու հմտութիւնները ե ժամանակը հնար եղածի չափ ավելի լավ ոգտագործելու»:

այդ պետութեան մեջ ճարտարարվեստ-աշխատանքի դպրոցն իր արժանավայել տեղը կգրավե ե ամեն կերպ խրախուսանք ու ջատագովութիւն կվայելե:

Մենք, ներկայի մանկավարժներս, ապագայի մանկավարժների կարապետներն ենք միայն:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. ՊՐԱԿԻ

1. Յերկու խոսք 3 յեր.
2. Առաջարան հեղինակի 5 »
1. Վերջ ե «աշխատանքի դպրոցը»
1. Աշխատանք և աշխատային կրթություն . . . 7 »
2. Կույրերացիա և աշխատանքի դպրոց . . . 9 »
3. Ճարտարարվեստը (ինդուստրիա) և յերի-
տասարդի աշխատային կրթությունը . . . 12 »
4. Կրթական և պրոֆեսիոնալ արհեստային
դպրոցը 14 »
5. Աշխատային և իլյուստրատիվ դպրոց . . . 18 »
6. Աշխատանքի և տրադիցիոն դպրոց . . . 21 »
7. Աշխատանքի դպրոցը և տրադիցիոն դրա-
րոցի բարեփոխության սովորական նա-
խագիծները 24 »
8. Աշխատանքի դպրոցը և մանուկը . . . 29 »
9. Ինդուստրիալ աշխատային դպրոցը-
Գյուղը և ապագայի պետությունը . . . 35 »

207 3
ՀՀ Ազգային գրադարան
19328
NL0053151

